

Український одяг

Національний костюм

- **Національний костюм**— комплекс (набір) традиційного одягу конкретного народу, що склався в період завершення феодальної епохи та переходу до капіталізму. Цей період характеризується розквітом домашнього та ремісничого виробництва, стійкістю традиційних форм культури. Національний костюм виражає конкретну націю, він є проявом національної культури — символом конкретного етносу, одним із виявів національної самосвідомості.

Натільний одяг

- Єдиним видом натільного жіночого та чоловічого народного одягу в Україні в кінці ХІХ — на початку ХХ ст. була полотняна сорочка.

Сорочка—це один із найдавніших елементів одягу.

Сорочка в період Київської Русі означала як натільний, так і верхній одяг. Шилась з полотна та з сукна. Східнослов'янська сорочка кінця ХІХ — початку ХХ ст. мала велику кількість локальних варіантів крою, орнаменталії та відповідала одному чи водночас кільком цільовим призначенням. Чоловічі і жіночі сорочки в ХІХ ст. в цілому в Україні шилися з полотна різної якості, залежно від їх призначення, а також від заможності родини. Основними типами сорочок, що побутували в Україні наприкінці ХІХ — початку ХХ ст., були тунікоподібні, з плечовими вставками, з суцільним рукавом, на кокетці. Локальної своєрідності сорочкам надавала і їхня орнаменталія. Орнамент виконувався технікою ткацтва або вишивки і був одним із важливих виявів специфіки культури та психології народу, відбивав його етнічну історію, місцеві риси та спільні елементи з орнаментом інших народів.

Чоловіча та жіноча сорочки

Нагрудний одяг

- Безпосередньо на сорочку українці напинали верхній одяг, який прикривав верхню частину фігури і виразно впливав на загальний силует. Цей тип одягу переважно був без рукавів, рідше з рукавами. Еволюція верхнього одягу відбиває етнокультурні взаємовпливи і місцеві традиції, тісно пов'язана з кліматичними умовами та характером господарської діяльності народу. Зокрема, безрукавки, що їх носили як чоловіки, так і жінки, демонструють велику різноманітність типів — за рахунок використання різних матеріалів, крою, художніх прийомів тощо

Верхній одяг

- Кептар — хутряна безрукавка населення Карпат та Прикарпаття. Мав значну локальну варіативність щодо довжини та прийомів оформлення. Керсетка — безрукавка з фабричної тканини, яка мала багато місцевих варіантів довжини, пропорцій, декорування. Побутувала здебільшого на Київщині, Чернігівщині, Полтавщині, частково на Півдні України. Найрозвиненіших форм керсетка набула у другій половині ХІХ ст., коли чітко визначилися нелише основні принципи її крою, а й локальні особливості щодо пропорцій, колориту, оздоблення. Юпка (*куртка, кохта*) — нагрудний одяг з рукавами, відомий у різних регіонах України. Найчастіше виконувався з фабричних тканин і повторював форму та крій місцевих безрукавок. Цю ж назву мав і різновид верхнього одягу.

- *Лейбик (бруслик, катанка, горсет) — сукняна безрукавка жителів передгір'я Карпат, рівнинної частини Західної України та Полісся.*

Жіночий стегновий одяг

- Узагалі стегновий (поясний) одяг прикривав нижню частину фігури та одягався безпосередньо на сорочку. В українському жіночому костюмі другої половини ХІХ — початку ХХ ст. існувало кілька способів його утворення: за допомогою незшитих, частково зшитих та зшитих прямокутних полотнищ саморобної вовняної тканини. Незшитий (розпашний) стегновий одяг (*запаска, плахта, горботка*) складався з одного або двох полотнищ (одно- або двоплатовий). Різні типи незшитого та частково зшитого одягу зберігають дуже давні форми. Їх удосконалення відбувалося за рахунок розвитку народного художнього ткацтва, яке набувало локальних рис в орнаментально-колеристичному вирішенні. Зшитий стегновий одяг — спідниця (*андарак, літник, димка, фартух, шорц*) у центральних областях України побутував поряд із незшитими формами; у північних районах, а також у ряді західних областей спідниця була основним типом стегового жіночого вбрання. Вони мали місцеві колеристичні та орнаментальні особливості, а також різні назви.

Жіночо-стегновий одяг

- Андарак — спідниця з вовняної або напіввовняної саморобної тканини червоного кольору з закладеними ззаду складами, які по низу прикрашалися широкою смугою тканого та вишитого орнаменту. Так називали і спідниці зі смугастої саморобної тканини на Поліссі.
Дерга— одноплатовий розпашний одяг, найчастіше із саморобної вовняної тканини. Був поширений на Поділлі, Прикарпатті, Буковині, а також на Полтавщині. Дерга мала значну кількість варіантів тканого малюнку, кольористичного вирішення, розмірів і способів носіння.
Димка— спідниця з саморобного полотна з вибійчастим малюнком. Побутувала в центральних і західних областях України.
Запаска — найдавніший загальнослов'янський варіант незшитого стегового одягу. Була відома майже на всій території України і мала локальні варіанти оформлення. Переважно складалася з двох вузьких пілок вовняної саморобної тканини. Спочатку на талії пов'язували задню частину, ширшу й довшу, чорного кольору, а спереду закріплювали другу, вужчу й коротшу, синього кольору

Чоловічо-стегновий одяг

Ще у середині ХІХ ст. на Україні носіння штанів вважалося ознакою соціально-вікової зрілості: їх одягали парубки лише після 15 років. Штани шили з грубого саморобного полотна — білого кольору, іноді з вибігчастим малюнком у вигляді вузьких поздовжніх синіх або чорних смуг. Зимові штани робили з білої вовняної тканини, а в західних областях — із валяного сукна білого, коричневого або червоного кольорів. Заможне населення використовувало покупні тканини.

Основною ознакою крою штанів є спосіб поєднання двох холощів — ромбоподібний, прямокутний, трикутний або безклинний.

Різновид крою визначався також кількістю швів та способом утримання на талії — за допомогою очкура, ременя, вшитого пояса тощо. Локальною ознакою є і спосіб носіння штанів і сорочок. Там, де побутували широкі штани, у них заправляли сорочку, а з вузькими штанами сорочку носили навипуск

Гачі— найдавніші загальнослов'янські назви чоловічих штанів. За часів Київської Русі склалися з двох окремих частин: нижньої, що обтягувала ногу, та верхньої, що кріпилася на талії за допомогою шворки. Наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. вузькі штани з такою назвою побутували в західних та південних областях України.

Шаровари — термін перського походження. Старовинні широкі штани складали обов'язкову частину одягу запорізького козацтва. Широкий крій штанів у Східній та Центральній Україні зберігся до кінця ХІХ ст., поки на зміну їм не прийшли брюки міського крою.

Верхній одяг

Верхній одяг українців кінця ХІХ — початку ХХ ст. був надзвичайно різноманітний. Його типи відповідали специфіці природно-кліматичних умов, характеру господарської діяльності, соціальному становищу населення; на верхньому одязі особливо яскраво відбилися етнокультурні взаємовпливи.

Традиційний верхній одяг поділяється на осінньо-весняний, зимовий та плащовий. Найбільшого поширення в українців набув осінньо-весняний вид багатий на матеріали, форми, конструктивно-художні прийоми.

Види верхнього одягу

- Щодо зимового одягу, то його виготовляли з овечих шкір — вівчарство на Україні було досить розвинутим.
- Відлога— капюшон, який пришивався до невеликого коміра або горловини плащоподібного одягу і прикрашався вишивкою або обшивками. Ним у негоду покривали голову
- Гуня — гуцульський прямий верхній одяг із довговорсого саморобного сукна з "фальшивими" рукавами, що накидався на плечі.
- Жупан — давній тип слов'янського верхнього одягу. У XVII—XVIII ст. був частиною святкового чоловічого або жіночого костюма заможної козацької старшини, шляхти та міщан, а пізніше набув поширення у селянському побуті. Шили його з дорогих тканин — штофу, парчі або з тонкого фабричного сукна, частіше синього або зеленого кольору. Жупан був досить довгий, приталений, із призбираною спинкою і полами, що ледве сходилися, з відкладним або стоячим коміром, манжетами і кишенями, на полотняній підкладці. Поли, відлоги, манжети та кишені обшивалися кольоровою тканиною, прикрашалися тасьмою, шнурами, гарусом; уздовж пілок у два ряди і на кишенях пришивалися гудзики.

Види верхнього одягу

- Кожух — зимовий одяг з овечих шкір хутром усередину. В різних місцевостях України мав особливості крою, пропорцій, кольору, оздоблення. За кроєм нагольні (некриті) К. були прямоспинні, розширені донизу (*тулуб'ясті, кульові*) та приталені — *під стан*. Колір К. — переважно білий, рідше червоний з відтінками або чорний. Вичинка білої овчини була складнішою, і виробництво К. із неї занепало раніше, проте вироби з червоних дублених шкір і досьогодні користуються попитом. К. прикрашали вишивкою, аплікацією з кольорової шкіри, нашивками з яскравих плетених шнурів, китичками з різнокольорових вовняних ниток та ін.

Доповнення

- Пояси здавна слугували обов'язковими елементами і водночас прикрасами одягу. У народному костюмі кінця ХІХ — початку ХХ ст. пояси виконували різноманітні функції. За їхньою допомогою закріплювався поясний та розпашний верхній одяг, вони захищали та стягували м'язи живота під час тяжкої фізичної праці, на них тримали дрібні речі повсякденного вжитку, нарешті, вони були своєрідними талісманами та прикрасами. Як витвори народного мистецтва, П. часто були художньо неповторними. Здавна існувала традиція зображення на П. певних знаків — оберегів, символів, емблем, а в ХІХ ст. в орнамент П. іноді вписували ініціали або ім'я власника (як і ім'я коханої або коханого), дату та місце народження. П. пов'язані зі сферою обрядовості, а також народної моралі. Зокрема, показатися на людях без П. означало скомпрометувати себе.

Microscopic view of a rope cross-section.

Thick braided rope with frayed ends.

Rope with a central core and outer strands.

Large braided rope with frayed ends.